

Opravdanje metafizike s obzirom na Kanta

Rudolf BRAJIČIĆ*

Sažetak

Prikaz započinje Kantovom definicijom sintetičkih sudova. To su oni nužni sudovi u kojima predikat »posve leži izvan pojma subjekta«, a nužnost im pridolazi od apriorne nužne predodžbe beskonačnog prostora (odnosno vremena). U ovom prikazu pokazujemo da nužnost u tim sudovima dolazi od definicije specifične diferencije njihova subjekta, dakle od pojmova a ne od spomenute apriorne nužne predodžbe.

Prije više od jednog i pol desetljeća izdao sam knjigu *Opravdanje čistoga uma*.¹ Put dokazivanja kojim sam tada prošao, nije me doveo do kraja opravdanja čistoga uma (o tom putu ste čuli u izlaganju g-đice Natalije Hrbud). Put koji ću danas poduzeti kratak je, ali dovodi konzekventno do kraja opravdanja metafizike. Hoće li i koliko to biti uspješno, na vama je da prosudite.

Hajdemo najprije Kantu — po njegovu definiciju sintetičkih sudova. On piše: *Predikat B ili pripada subjektu A kao nešto što je u tome pojmu A (na skriven način) sadržano, ili B posve leži izvan pojma A, premda je s njime u vezi. U prvom slučaju nazivam sud analitičkim, u drugom sintetičkim.*²

Hajdemo sada k Euklidu. Za nj Kant veli: *Geometrija je znanost koja određuje svojstva prostora sintetički a priori.* Evo jednoga takvog suda: *Linija ili ravna crta između dvije točke je najkraća crta (između njih).* Kant se sada pita: *Otkuda nužnost u tom sintetičkom sudu?* Odgovara: Od apriorne nužne predodžbe beskonačnoga prostora, u kojem kao u zoru vidimo da je linija nužno najkraća crta.³

* Prof. dr. sc. Rudolf Brajičić, profesor u miru Teološkog studija Družbe Isusove (afilirani teološkom fakultetu Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu) i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Zagreb.

Predavanje na međunarodnom simpoziju »Recepcija filozofije I. Kanta u hrvatskoj kršćanskoj filozofiji« održanom 27. ožujka 2004. u organizaciji Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu, a prigodom 2000. obljetnice Kantove smrti.

1 R. BRAJIČIĆ, *Opravdanje čistoga uma. U svjetlu transcendentelnih odnosa*. FTI, Biblioteka Filozofski niz, knjiga 2. Zagreb 1988.

2 I. KANT, *Kritika čistoga uma*, preveo Viktor D. Sonnenfeld, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984., str. 26.

3 Ibid.

Prijedimo sada aristotelovsko–tomističkoj filozofiji. Prema njoj čovjek je *osjetilno razumsko biće*. To je analitički sud: predikat se nalazi u subjektu na skriven način.

O čovjeku se, doduše, može tvrditi njegov rod, tj. da je *čovjek osjetilno biće*, ali ne tako da bi se taj sud mogao čisto obrnuti i tvrditi: *sve što je osjetilno je čovjek* — kao što je — *sve što je čovjek je osjetilno*. I riba je npr. osjetilno biće, a nije čovjek! Veza između pojma *čovjek* i pojma *osjetilno biće* nije nužna!

O čovjeku se, međutim, može tvrditi njegova specifična razlika — tj. da je čovjek racionalno biće — i to tako da se taj sud može čisto obrnuti i tvrditi: *Sve što je racionalno, koliko nam je poznato, jest čovjek*. Veza između pojma *čovjek* i pojma *racionalno biće* jest nužna! Sve, dakle, što je čovjek — *nužno jest racionalno biće*.

Na mjesto pojma *racionalno biće* stavimo *definiciju* racionalnog bića. Koje je biće racionalno? Racionalno biće je ono biće koje se u svojem razumijevanju služi silogizmima. Dakako da se ta definicija može i bolje odrediti, no to nas ovdje ne zanima. Sada tu definiciju stavimo na mjesto *differentiae specificaе* čovjeka. Što dobivamo? Dobivamo ovaj sud: *Čovjek — i to sve što je čovjek — nužno je biće koje se u svom razmišljanju služi silogizmima*. Eto, to je pravi sintetički sud. Što je, dakle? Nije ništa drugo do tvrdnja o subjektu njegove specifične razlike u kojem se umjesto te diferencije stavlja njezina definicija.

Primijenimo to na poznati sintetički sud: *Linija ili ravna crta između dvije točke je najkraća crta (između te dvije točke)*. Budući da je specifična razlika ravne crte imati od početka do kraja (između dviju točaka) najmanji broj točkica — isto je što i biti najkraća crta! Dakle definicija specifične razlike ravne crte glasi: *Biti najkraća crta*. Iz toga možemo zaključiti: *Do nužnosti u sintetičkim sudovima dolazimo na temelju pojmova, a ne na temelju apriorne predodžbe nužnoga beskonačnog prostora*. Dakako da nas pri tome prati fantazma tih općih pojmova bez koje se općim pojmovima ne možemo služiti.

Jedno pitanje: Budući da je u sintetičkim sudovima definicija subjektive specifične razlike — a ova opet spada na definiciju subjekta kao njegova specifična razlika — može li se tvrditi da se predikat sintetičkih sudova nalazi u subjektu kao i predikat analitičkih sudova? Odgovor: Može, ali uz dužno razlikovanje. I predikat sintetičkih sudova nalazi se u subjektu — ali samo u subjektu *materialiter*, a ne *reduplicative*, kao što se nalazi u subjektu *sensu reduplikativo* predikat analitičkih sudova.

Na početku sam kazao da svojim prijašnjim pisanjem o Kantu nisam došao do kraja, da ga nisam uspio obvladati nego sam to tek danas mogao učiniti razotkrivši neodrživost njegova shvaćanja sintetičkih sudova. Preko njih mogu odbaciti i cijeli njegov filozofski sustav sagrađen na apriornim predodžbama prostora i vremena. A zašto to nisam prije mogao učiniti? Jer sam mislio da sintetički sudovi iskazuju samo svojstva (proprietete) predmeta, a ne i njihovu specifičnu razliku, kao što to sada vidim.⁴

4 Budući da specifična razlika dijeli predmete jedne od drugih, ona ih kao transcendentalna relacija međusobno povezuje.

Dakle, u tajnu sintetičkih sudova ulazimo na temelju pojmova i time čistome umu otvaramo put u metafiziku — prvenstveno u spoznaju Božje egzistencije. No, tu nas Kant dočekuje s novom poteškoćom: *Egzistencija se može utvrditi teoretski, ali ne stvarno*. Poslije dokaza da Bog mora postojati, javlja se pitanje: *Postoji li doista?* To, postoji li doista, možemo doznati jedino provjerom u iskustvu.

Naš odgovor: Iskustva mogu biti potpuna i nepotpuna, više intenzivna ili manje intenzivna. Mi — dok smo na Zemlji — nemamo potpunog iskustva o Bogu. To ćemo imati u vječnosti. Imamo, pak, nepotpuna iskustva. To su: glas savjesti, autentični mistični doživljaji, doživljaji Boga po *pravilima za razlikovanje duhova sv. Ignacija Loyolskog*. Ti su doživljaji iskustva Boga tako živi da iz njih možemo dokazivati Božju egzistenciju, ali se čini bolje upotrijebiti ih za provjeru Božje opstojnosti do koje nas vodi *Pet putova (quinque viae)*.

Izvedeni dokaz iz pojmova da je linija najkraća crta, provjerava se u Euklidovu sustavu, u kojemu se to neposredno vidi. Izveden dokaz iz pojmova da se čovjek u svom razmišljanju služi silogizmima, lako se provjerava u tekstovima filozofa.

JUSTIFICATION OF METAPHYSICS IN REGARD TO KANT

Rudolf BRAJIČIĆ

Summary

This essay begins with Kant's definition of synthetic judgements. These are necessary judgements in which the predicate »lies entirely beyond the notion of the subject«, while their necessity follows from the a priori necessary representation of unlimited space (and time). This paper demonstrates that the necessity of these judgements has its source in the definition of specific difference in their subject, that is in the notions themselves and not in the aforementioned necessary representation.

